

Ko saka progresivitātes pretinieki?

Nodokļu reformas sakarā cita starpā ar jaunu sparū atsākušās diskusijas par progresīvā iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) jēgu. Emocijas šit augstu vilni. Daudzi uzņēmīgi liberāļi neizpratnē rausta plecus: kā tad tā – esam mācījušies un daudz pūļu pielikuši, lai kļūtu veiksmīgi! Citi samierinās – cik nospriedīs, tik maksāsim. Progresivitātes pretinieki uzskata, ka tagad mūs valsts sodīs par daudzu gadu mācīšanos un smagu darbu ar augstāku IIN likmi un vairāk atbalstīs tos, kas vēlas strādāt mazāk vai investēja laiku izklaidēs tai laikā, kad citi mācījās. Kā padomju laikos.

Piemēram, rakstot šīs rindas ceļā uz nodokļu konferenci Riodežaneiro, arī pašam bija dilemma – pētījumu vietā vieglāk un patīkamāk taču būtu lidmašīnā noskatīties kādu jaunu filmu. Paceļu galvu – lidmašīnā lielākā daļa apkārtējo skatās filmas, bet paziņas no Krievijas ieņēmumu dienesta un Finanšu ministrijas aktīvi apspriež darba lietas. Lidmašīnas priekšgalā nodokļu konsultants no Nīderlandes apspriež jaunumus ar kolēģi no Brazīlijas. Rindu tālāk puisis klausās prezentāciju un veic pierakstus. Viņi salīdzinājumā ar tiem, kas skatās filmas, ir mazākumā. Tāpat kā progresīvā IIN augstākās likmes maksātāji. Nodokļu sistēma noteikti neietekmēs šādus mazos lēmumus, un es noteikti vēlāk arī iecerēto jauno filmu noskatīšos, bet runa ir par tendencēm un prioritātēm. Kādai rīcībai turpmāk valsts motivēs?

Ko saka progresivitātes atbalstītāji?

Sociāldemokrātiski noskaņotie berzē rokas – beidzot valsts pievērsusies nevienlīdzības samazināšanai. Tomēr pat tagad – pēc reformas pieņemšanas – jautājumu palicis vairāk, nekā ir atbilžu. Vai tagad mazāk apmaksātajiem vispār būs stimuls censties pelnīt vairāk, lai maksātu lielāku IIN likmi? Vai nopelnītā pieaugums vairāk aizies valstij, nevis sev kabatā, tādējādi nespējot izkļūt no apburtā loka – ilgstoši paliekot mazāk apmaksāto kategorijā?

"Jābrauc prom no tās muļķu valsts" – nu jau kārtējo reizi dzirdami par klasiku kļuvušie draudi. Tomēr nozarēs, kurās business ir piesaistīts Latvijai (piemēram, lielākā daļa darbinieku dzīvo un strādā Latvijā), pārcelties uz citu valsti parasti nav vienkārši. Nav jābūt arī pareģim, lai prognozētu, ka pēc reformas daudzi pārskatīs savas nodokļu saistības – vai legāli var ko darīt citādi. Skaidrs arī, ka pēc reformas progresivitāte kopā ar absurdo solidaritātes nodokli palielinās spiedienu pārstrukturēt darba algas par dividendēm, populāras kļūs akciju opcijas menedžmentam, personāla akcijas u. c. motivācijas sistēmas.

Kāpēc kaimiņvalsts priecāsies?

Mazajam biznesam pievilcīgāka tagad var šķist Lietuva ar savu 5% UIN likmi, ja gada apgrozījums nepārsniedz nedaudz mazāk par 300 000 eiro, kas nav nemaz tik maza summa. Piemēram, ūdeni man mājās jau pasen piegādā uzņēmums no Lietuvas. Iespējams, neievērojot pienākumu reģistrēt vismaz pastāvīgo pārstāvniecību Latvijā, jo šoferi ir no Latvijas. Tomēr viss varētu kļūt arī likumīgi, ja Lietuvas uzņēmums nolīgs neatkarīgu Latvijas transporta kompāniju, kas veiks pārvadājumus, bet produkciju klienti atradīs un pasūtīs internetā. Tad šāds Lietuvas uzņēmums ar menedžmentu Lietuvā un akcionāriem Latvijā pēc reformas sistēmā samaksās Lietuvā 5% UIN, bet Latvijā, izpildot dažus vienkāršus kritērijus, par dividendēm nemaksās ne UIN, ne IIN. Kā Latvijas uzņēmumam ar tādu Lietuvas modeli godīgi konkurēt?

Jāatzīst, ka ES progresīvās likmes nav vien Rumānijā, Ungārijā, Čehijā, Lietuvā, Igaunijā un Bulgārijā.

Ko saka teorētiķi?

Ko šai sakarā saka visā pasaulē pēdējos gados skandalozu popularitāti guvušais ekonomikas teorētiķis no Francijas Tomass Piketi? Viņš slavens kļuva ar to, ka analizēja ekonomiskos procesus pasaulē vairāku gadsimtu garumā un uz šīs bāzes sniedza savu redzējumu – kā vēlams veidot valsts iekārtu, tostarp ienākumu nodokļu sistēmu, īpaši – lai mazinātu nevienlīdzību. Viens no būtiskākajiem viņa secinājumiem ir, ka kapitāls privātās rokās pieaug ātrāk, nekā attīstās valsts ekonomika. Tādēļ nodokļa progresivitāte ir pat vēlama, bet vairāk attiecībā uz ienākumu no kapitāla un turīgumu (wealth), kā arī mantojumu (Rietumeiropas valstīs augstākās likmes lielāku īpašumu mantošanā var sasniegt pat 30–45%). Pēc Piketi vārdiem, augstākā progresīvā IIN likme Eiropā piemērojama, vien sākot ar 0,5–1 miljona eiro ienākumiem gadā, kas parasti skar 0,1–0,5% iedzīvotāju.

Tomēr būtu arī jāsaprot, ka bez nodokļiem nevar būt kopīga likteņa un kopīgas rīcībspējas. Neskatoties uz to, Latvijā kā postpadomju valstī kapitāls, kuram vajadzētu piemērot progresīvo nodokli (turībai, aktīviem), pieder reti kuram rezidentam. Taisnības labad jāpiebilst, ka Piketi savā pētījumā raksta: "Eiropas līmenī tieši visbagātākās un visproduktīvākās valstis ir tās, kur nodokļi ir visaugstākie (50–60% no nacionālā ienākuma Zviedrijā un Dānijā), un visnabadzīgākās un vismazāk attīstītās valstis ir tās, kur nodokļi ir viszemākie (nedaudz vairāk par 30% no nacionālā ienākuma Bulgārijā un Rumānijā)." Piketi neapgalvo, ka mazie nodokļi ir atpalcības cēlonis, bet vērš uzmanību uz to, ka valsts ekonomisko attīstību nenosaka nodokļu apjoms, bet citi faktori. Visticamāk, svarīgāks faktors par zemiem nodokļiem potenciālā investora acīs ir infrastruktūra un darbaspēka izglītība.

Arī cits, manuprāt, dižs nodokļu teorētiķis – Bens Terra – ES PVN direktīvas skaidrojumos min, ka sociālo nevienlīdzību (kas ir lielākais progresīvā IIN ieviešanas Latvijā lozungs) vislabāk mazināt ar atceltu

vai samazinātu PVN pirmās nepieciešamības precēm – pārtikai, elektrībai, gāzei, nevis progresīvo IIN. Arī citu Austrumeiropas valstu piemērs rāda, ka apstākļos pēc komunisma sagrauves jāļauj ar zemiem nodokļiem, taupīgu valsts budžeta izlietošanu un efektīvu iekasēšanu attīstīties biznesam, nākt investīcijām un augsti apmaksātam darbaspēkam. Tad arī radīsies turīgie rezidenti ar uzkrātu kapitālu, kam piemērot progresīvo IIN. Ieskatot vēsturē

Lai labāk varētu izprast, kam piekrist attiecībā uz nodokļa progresivitāti, jāpaskatās uz Piketī minētu sākumpunktu – revolūcija dzima, kad parādījās vēlme nodokļus un savu likteni ņemt savās rokās ("Nē" nodokļiem bez pārstāvniecības!). Proti, pilsoņiem pašiem būtu jāspēj izvēlēties, kādus resursus veltīt kopīgiem projektiem, izglītībai, veselības aprūpei, pensijām, nevienlīdzības mazināšanai utt. Būtu jābūt savstarpējai izpratnei un atbalstam tajā, ko katrs maksā un kādu principu vārdā. Tādējādi progresīvais nodoklis mūsdienu izpratnē radās tieši pirms 100 gadiem – pēc Pirmā pasaules kara 1917. gadā uz lielnieku revolūcijas fona. Piketī uzsver, ka progresīvajam nodoklim ir svarīga nozīme valsts attīstībā un nevienlīdzības struktūras

pārveidē. Tālāko es gribētu citēt vārdā: "Progresīvais nodoklis (pēc kara, 20. gs.) tika ieviests haosā un improvizējot, kas arī vismaz daļēji skaidro, kāpēc tas nav pietiekami pārdomāts tā dažādo misiju aspektā un kāpēc tas pašlaik tiek apšaubīts." Un tiešām, ja tā padomā, īsti nevaru atrast normālu publisku skaidrojumu mūsu reformas sakarā – kādēļ jāievieš progresīvais IIN un kādēļ tieši ar šādām likmēm, ienākumu grozu dalījumu utt. No Piketī var saprast, ka Latvijā esam "pavilkušies" uz kaut ko, kas pat teorijā nav pietiekami pārdomāts un tiek apšaubīts.

Progresīvā nodokļa likmes līdz pat 1. pasaules karam nekur nepārsniedza 10% (un parasti nepārsniedza 5%), bet pēckara periodā (loģiski) piedzīvoja strauju lēcieni. Gandrīz pusgadsimtu pēc 2. pasaules kara ASV un Lielbritānijā augstākajiem ienākumiem pastāvēja faktiski konfiscējošas likmes (līdz pat 90%). Tajā laikā parādījās arī citi veidi, kā ar nodokļu politiku ietekmēt procesus valstī. Piemēram, Francijā ieviesa par 25% augstāku IIN neprecētiem nodokļa maksātājiem bez bērniem un ģimenes, arī tiem, kuriem divu gadu laikā pēc laulības nebija bērnu. Nodokļu reforma Latvijā būtu labs brīdis, lai ieviestu kādu mehānismu ārzemēs dzīvojošo latviešu mājās braukšanas veicināšanai. Piemēram, ieviešot zemu IIN likmi tiem no Latvijas reiz izeļojušajiem, kas pēdējo divu gadu laikā nav bijuši Latvijas nodokļu rezidenti.

Kāds labums?

Latvija nav izolēta sala mūsdienu digitālajā ērā. Kādēļ algot Latvijā darbinieku IT jomā, ja to var noalgot valstī ar zemiem darbaspēka nodokļiem? Kādēļ būt par algotu šoferi, ja vari būt pašnodarbināts un sniegt pakalpojumu? Kādēļ veidot viesnīcas ar plašu personālu, ja var ar aplikācijas starpniecību izīrēt dzīvokļus un algot apakšuzņēmējus? Protams, tas viss jāveic pārdomāti un tikai likuma ietvaros. Lielie uzņēmumi vēlētos attīstīties Latvijā, ja varētu no visas pasaules piesaistīt augsti atalgotus vadītājus. Tagad ar progresīvo IIN un solidaritātes brīnumu šie vadītāji paliks savās valstīs un labākajā gadījumā sniegs pakalpojumu, bet sliktākajā – mobilākie uzņēmumi pārcelsies. Vai no tā kāds Latvijā iegūs? Diez vai.

Viens no sakarīgākajiem secinājumiem dzirdēts no cienījamā ekspremjera un golfa entuziasta Viļa Krištopāna – Latvijas valsts budžets (ap 8 miljardiem eiro) ir desmitiem reižu mazāks par citu Rietumeiropas valstu budžetiem. Katru gadu. Palielinot nodokļus, šī plaša tikai palielināsies. Tādēļ nodokļu slogs jāsamazina, lai ekonomika ne tikai strauji attīstītos, bet pat veiktu tīģera lēcieni. Reiz to veiksmīgi paveica virkne Āzijas valstu. Arī Piketī norāda uz progresivitāti kapitālam, ne darbaspēkam. Vai labāk tomēr akli sekosim Pasaules Bankas pārstāvjiem no Polijas?

Jānis Taukačs

"Sorainen", zvērināts advokāts

<http://www.delfi.lv/news/comment/comment/janis-taukacs-vai-progresivais-nodoklis-pardzivos-velesanas.d?id=50126974>